

Nykyhistorian tutkimus: journalistiikkaa vai tiedettä?

Henrik Meinander

Milloin historia loppuu ja muuttuu nykypäiväksi? Tähän kysymykseen törmäämme usein. Koulun historiantunnilla opettaja saattoi ilmoittaa, että hänen kertomuksensa päättyi tiettyyn vuosilukuun, koska siitä eteenpäin oltiin jo niin lähellä nykypäivää ettei tasapainoinen arvio olisi mahdollista. Tapasin taannoin harmaantuneen herrasmiehen, joka kertoi isänsä aikoinaan muistelleen oman opettajansa yksikantaan ilmoittaneen historian päättyneen vuoteen 1848. Opettaja oli nimittäin syntynyt sinä vuonna! Jos tuota sääntöä noudatettaisiin Suomen historiaa kirjoittaessa emme tällä hetkellä pääsisi juurikaan pidemmälle kuin 1960-luvun loppuun. Oma kertomukseni päättyisi jo vuoteen 1960 ja viime syksynä ilmestynyt *Tasavallan tiellä* -teokseni olisi ollut näin melkein puolta ohuempi kirja.

Kerätessäni aineistoa kirjaani varten saatoin todeta, että viime vuosikymmenien kotimaisten yleisteoksien kuvaukset säännönmukaisesti ohenevat kohti nykypäivää. Yhtenä syynä on mitä ilmeisemmin ollut sodanjälkeisen Suomen melko suoraviivainen kehitys aina 1990-luvulle saakka. Talouden kehitys on ollut huomattavan suotuisaa ja Kekkonen ylipitkäksi venynyt valtakausi ei myöskään tuonut kovin monia uusia näkökulmia. Sitä paitsi ulkopoliitikamme lähihistoriassa oli monia kysymyksiä, joita vielä kymmenisen vuotta sitten tuntui olevan vaikeaa käsitellä sanojaan varomatta. Olisi epäoikeudenmukaista syyttää historiantutkijoitamme suoranaisestä suometumisesta, mutta toisaalta huomattavan harva heistä oli kiinnostunut Kekkonen vallankäytön varjopuolien penkomisesta.

Berliinin muurin kaatuminen, Saksojen yhdistyminen ja Neuvostoliiton hajoaminen avasivat kuitenkin aivan uusia näköaloja menneisyyteen. Tämä ei koskenut vain kylmää sotaa, vaan myös 1990-lukua, joka toi mukanaan monia hämmästyttäviä käännteitä ja suunnanmuutoksia.

Kuinka väärässä olikaan tässä mielessä amerikkalainen yhteiskuntatieteilijä Francis Fukuyama, joka vuonna 1989 julkaisi sittemmin maailmankuulun artikkelin "The End of History", jossa hän esitti, että ideologioiden ja maailmankatsomuksien sävyttämä globaalinen suurvaltataistelu oli kerta kaikkiaan loppumassa. Tulevaisuudessa ihmiskunta tulisi sulautumaan yhteen suureksi *Global Villageksi*, maailmankyläksi, jota kaikkialla ohjaisi vapaa markkinatalous ja parlamentaristinen valtiomuoto. Fukuyama oli oikeassa väittäessään marxismin menettäneen lopullisesti roolinsa maallisena pelastusoppina, mutta muuten 1990-luvun mullistuksia täynnä oleva historia osoitti kerta toisensa jälkeen miten paljon oli vielä olemassa suuria ja vaarallisia ristiriitoja maapallomme suurten sivilisaatioiden välillä.

Suomella on tietenkin ollut vain pienen pieni rooli tässä suuressa näytelmässä, mutta maan vähintäänkin tuhatvuotinen sijainti Euroopan läntisen ja itäisen sivilisaation rajamaastossa on taannut, että sen poliittista ja taloudellista kehitystä on suuressa määrin ohjannut kansainvälisen areenan murrokset ja kriisit. Näin tapahtui kun Suomenlahden pohjoisranta 1100- ja 1200-luvuilla integroitiin asteittain Ruotsin valtakuntaan, näin tapahtui kun Suomi Napoleonin sotien seurauksena liitettiin Venäjän valtakuntaan ja näin tapahtui jälleen 1900-luvun molemmissa maailmansodissa, joissa Suomi sekä hyvällä onnella että taidolla saavutti ja säilytti valtiollisen itsenäisyytensä.

Suomen 1990-luvun historia ei muodosta tässä mielessä mitään poikkeusta. Jälleen kerran maan kehitystä ohjasi pitkälti suurvaltopoliittiset pyörteet, samalla kun sen taloutta pahasti horjutti maailmankaupan silloiset suuret siirtymät ja suhdannevaihtelut. On jopa aivan mahdollista, että viime vuosikymmenen tapahtumat tulevaisuudessa luokitellaan maamme kautta aikojen suurimmaksi murrosvaiheeksi. Suomen vapaaehtoinen liittyminen Euroopan Unioniin vuonna 1995 tarkoitti nimittäin, että maasta ensimmäistä kertaa koko historiassaan tuli integroitu osa länsieurooppalaisesta suurvallasta. Ruotsin valtakunta – ja Suomi sen itäisenä puoliskona – oli tietenkin suurvalta-aikanaan merkittävä tekijä

eurooppalaisessa valtapelissä, mutta sen ensisijaiset intressit kohdistuivat selkeästi Itämeren alueelle eikä Atlantin tai Välimeren maihin.

Tämän vuoksi annankin suhteellisen paljon palstatilaa 1990-luvun tapahtumille *Tasavallan tiellä* -kirjassani. Vaihtoehtona olisi ollut vetää viiva vuodenvaihteen 1991-1992 kohdalla, jolloin muutosten tuulet puhalsivat kaikkein voimakkaimpina Euroopan yli. Tämä olisi kuitenkin melkein ollut lukijoiden pettämistä, jotka mitä ilmeisimmin olivat uteliaita saamaan selville mitä oikeastaan oli tapahtunut Suomessa kylmä sodan jälkeisinä vuosina. Käytän ilmaisua "oikeastaan" korostaakseni ettei juuri kukaan ehdi tai pysty taukoamatta analysoimaan mitä tapahtuu yhteiskunnassa ja lähialueilla. On toisin sanoen illuusio uskoa aikalaisten ymmärtävän erityisen paljon niistä muutoksista, joita heidän maansa ja kulttuurinsa mahdollisesti käyvät läpi. Tämä huomautus ei koske vain "tavallisia" kansalaisia, vaan suuressa määrin myös poliittisia päättäjiä, jotka huolimatta hyvistä tietolähteistään usein eivät olleenkaan ole pystyneet ennakoimaan tai tulkitsemaan jotain dramaattista käännettä maailmanpolitiikassa.

Tunnetuin esimerkki tästä on tietenkin Neuvostoliiton hajoaminen, joka jälkepäin katsottuna saattaa näyttää ennalta määrättyä ja jo varhain selvältä asialta, mutta joka ajan johtaville valtiomiehille tuli suurena yllätyksenä.

Kun tällaisia usein ristiriitaisia tapahtumaketjuja kuvataan ja selitetään, on ilmeisenä vaarana, että ajaututaan latteaan jälki viisauteen tai päätöstekijöiden epäoikeudenmukaiseen kohteluun. Johtava tavoite kaikessa historian tutkimuksessa on kuitenkin pyrkimys ylläpitää kriittistä välimatkaa tutkimuskohteeseen. Tavoite on aina vaikea saavuttaa ja kun kyseessä on nykyhistorian tutkimus, tutkija joutuu kohtaamaan monia sellaisia haasteita, joihin ei juuri törmää kun tutkitaan esimerkiksi 1700- tai 1800-luvun historiaa.

Yksi näistä haasteista on kumma kyllä vaikea lähde-tilanne. Kaikenlainen informaatio on erityisesti internetin ansiosta lisääntymässä räjähdysmäisesti, ja nykyisin on verkosta poimittavissa mitä omituisimpia tietoja ja kuvia. Mutta tämä ei tarkoita, että tieto joka auttaisi meitä jäsentämään äskettäin päätyneiden tai nykypäivään etenevien tapahtumaketjujen olennaiset voimatekijät kumuloituisi samassa suhteessa.

Valtaosa tuosta olennaisesta tiedosta on nimittäin ankarasti salassa pidettyä monesta sinänsä ymmärrettävästä syystä: asioihin liittyvät ihmiset ovat edelleen viroissaan, sisä- ja ulkopoliittisissa kysymyksissä vielä suuremmat intressit ovat vaakalaudalla, ja lisäksi on ilmeistä, että nykyajan teknologia mahdollistaa monenlaisia yhteydenpidon ja tiedonvaihdon muotoja, jotka eivät välttämättä jätä pysyviä jälkiä (esim. sähköpostit).

Käytännössä nykyhistorian tutkija joutuu rakentamaan kuvauksensa ja analyysinsä huomattavasti harvemman luotettavan lähteen ja tutkimuksen pohjalta kuin kollega, joka on hieman vanhempien ilmiöiden kimpussa.

Hornet-kaupan motiivit

Nykyhistorian tutkija hapuilee usein yhtä sankassa sumussa kuin keskiajan tutkija. Hänellä saattaa olla vain yksittäisiä varteenotettavia lähteitä käytettävissään, jotka lisäksi ovat selvästi subjektiivisia ja mahdottomia testata, koska vastaavia ja niistä riippumattomia lähteitä ei ole saatavilla.

Esimerkkini on 1990-luvun alusta: Suomen valtiojohtoon motiivit ja strategiat maan hallituksen jättäessä jäsenanomuksensa Euroopan Yhteisöön, niin kuin EU:n nimi kuului marraskuuhun 1993 saakka. Kiistattomasti tärkein tietolähde tässä kysymyksessä on toinen osa presidentti Mauno Koiviston muistelmista *Historian tekijät* (1995). Melkein kaikki merkitykselliset painamattomat lähteet ovat vielä salattuja ja muiden poliittisten tilinpäätöksien joukossa vain Esko Ahon, Paavo Väyrysen ja Erkki Liikasen muistelmantapaiset kirjat tuovat asiaan olennaista lisävalaistusta.

Koiviston teokset näyttävät tästä syystä ohjailevan nykyhistorian jäsentämistä sekä julkisuudessa että tutkimuksessa hieman samalla tavalla kun aikoinaan Mannerheimin muistelmat (1951-1952). Ne ovat pelkällä esimerkillään asettaneet tietyn tärkeysjärjestyksen asioiden esittelyssä, jota sitten heidän elämäkertojen kirjoittajat ja muut historiankirjoittajat näyttävät seuraavan melkein tiedostamatta. Mannerheim avustajineen kirjoitti muistelmissaan hyvin lyhytsanaisesti ja totuutta

säästelleen sotasyllisyksymyksestä, mikä sinänsä on ymmärrettävä muistaen miten "vaarallinen" aihe oli, ja sama viattomuutta todisteleva kaava toistui 1950- ja jossain määrin vielä 1960-lukujen kotimaisissa historiantutkimuksissa. Koiviston muistelmissa vastaavanlainen epämääräisesti käsitelty asia on niin sanottu Hornet-kauppa, jota kyllä on ehditty käsitellä joissakin poleemisissa teoksissa, mutta vain pintaa raaputtaen.

Koivisto kuvaa teoksessaan kyllä melko seikkaperäisesti Suomen ulkopoliittikan nopeata suunnanvaihtoa talvella 1991-1992. Tammikuussa 1992 maamme pitkäaikainen sotilaallinen sitoumus itään kumottiin kun YYA-sopimus korvattiin turvallisuuspoliittisesti täysin merkityksettömällä sopimuksella. Vajaa kaksi kuukautta myöhemmin Suomen hallitus oli jo jättänyt EU-hakemuksensa ja toukokuun alussa samana keväänä eduskunta päätti hyväksyä 64:n ultramodernin F/A 18 Hornet- hävittäjäkoneen oston amerikkalaiselta McDonnell Douglas -yhtiöltä, joka oli jo pitkään ollut Yhdysvaltojen ilmavoimien merkittävin konevalmistaja.

Koiviston muistelmista ilmenee monta hyvin olennaista seikkaa. Hän kävi mm. lähikuukaudet ennen Suomen EU-hakemuksen jättämistä luottamuksellisia keskusteluja Länsi-Euroopan johtavien valtiomiesten kanssa, joille maamme lännetyksen turvallisuuspoliittinen ulottuvuus oli asia, josta ei vaadittu julkista kannanottoa Suomen hallituksen puolelta. Tämä olisi nimittäin saattanut synnyttää turhaa rauhottomuutta ja jopa kitkaa maamme vielä hyvin herkissä itäsuhteissa. Jos Suomen hallitus olisi myöntänyt hakevansa turvaa lännestä ja sen EU-hakemus sitten jostain syystä olisi hylätty, maan turvallisuuspoliittinen asema olisi voinut tulla vielä uhanalaisemmaksi.

Koiviston muistelmista puuttuu silti toisia tärkeitä ulottuvuuksia lännetyksen historiasta. Niissä ei ole kokonaisvaltaista selitystä kehityksen suurista taustavoimista, mikä ainakin osittain johtunee niiden hätäisestä julkistamisaikataulusta. Toisaalta presidentti vältti ilmeisen tietoisesti käsittelemästä syvällisesti tiettyjä hankalia aiheita, kuten juuri Hornet-kauppaa, koska se oli vuonna 1995 vielä erittäin kiistanalainen poliittisessa keskustelussa. Koivisto pitäytyi tiiviisti virallisessa selityksessä, jonka mukaan hävittäjäkoneen valinta tapahtui yksinomaan kustannus- ja suorituslaskelmien perusteella. Hän ei sanallakaan maininnut niitä ilmiselviä turvallisuuspoliittisia seuraamuksia, joita Hornet-kauppaan väijäämättä kuului. Koiviston muistelmista on seuraava toteamus: "Me emme ole pyytäneet hävittäjäkaupan päälle mitään turvallisuuspoliittisia lisiä, eikä niitä ole meille tarjottu. Turvallisuuspolitiikka on kokonaan tämän kaupan ulkopuolella oleva asia."

Väittäjä ei ollut uskottava, tai olisi ollut ainakin hyvin vastuutonta, jos Koivisto olisi jättänyt asian ilmeiset poliittiset kytkennät huomiotta.

Miksi lähdän kyseenalaistamaan Koiviston lausuntoa? Enkö tunne vastuuta Suomen turvallisuuspolitiikasta? Osoitanko vain itsekästä uhmakkuutta tai jopa ammattitaidottomuutta kun lähdän oikomaan arvostettua valtiomiestä ilman selkeitä todisteita? Olen pohjinnut asiaa pitkään. Olen etsinyt monista eri Hornet-kauppoja käsittelevistä teoksista ja artikkeleista argumentteja, jotka olisivat tukeneet Koiviston kannanottoa. Ollihan niitä olemassa, mutta mikään ei uskottavalla tavalla osoittanut vääräksi epäilyjä siitä, että asekaupan ratkaisuu vaikuttivat ratkaisevalla tavalla myös turvallisuuspoliittiset syyt.

Suomella oli keväällä 1992 hyvin kiire osoittaa olevansa valmis mukautumaan EU:n Maastricht-sopimukseen, jossa selkein sanoin viitotettiin tietä unionin yhdentymiskehitykselle sekä ulko- että turvallisuuspolitiikassa. Venäjän kehitys vaikutti keväällä 1992 jopa vaarallisemmalta kuin tänään, koska oli olemassa useita merkkejä siitä, että kommunistit pyrkisivät uudelleen valtaan vallankaappauksen avulla. Suomen puolustusvoimien johto teetti samoihin aikoihin tulevaisuutta ennakoivan tutkimuksen, jossa piirrettiin kolme vaihtoehtoista käyrää Venäjän kehitykselle. Mikään niistä ei ollut myönteinen. Tästä syystä oli todella perusteltua, jopa välttämätöntä, kiirehtiä Suomen liittymistä länsileiriin madaltamalla niitä esteitä, jotka myöhemmin saattaisivat hankaloittaa mahdollista yhteistyötä Naton kanssa.

Yhtä harkittua oli myös, että valtiojohtomme johdonmukaisesti kielsi että näin oli. Turvallisuuspolitiikassa ei nimittäin koskaan ole syytä olla liian avomielinen.

Historiantutkimuksessa näin ei kuitenkaan menetellä. Hankalistakin asioista pitäisi kirjoittaa vaikka ne osoittaisivat,

että kansalle ei ole kerrottu koko totuutta tai että eduskunnalla on ollut vain hämärä kuva tapahtumien todellisesta kulusta. Joissakin kriittisissä yhteyksissä, kuten toisen maailmansodan jälkeen, on ollut perusteltua jättää penkomatta historian tunkioita, jotta ulkopoliitikalle olisi suotu työrauhaa ja uskottavuutta. Tänä päivänä on tilanne kuitenkin ratkaisevasti erilainen. Suomi kuuluu erottamattomasti Euroopan Unioniin ja siksi on jo korkea aika pyrkiä avoimempaan kansalaiskeskusteluun sekä lähimenneisyyden että tulevaisuuden suurista kysymyksistä.

Lehtimiesten vanavedessä?

Historiantutkijan tehtävä on tässä yhteydessä osoittaa mitä on tapahtunut tai ainakin näyttää tapahtuneen sekä esittää niille järkeviä selityksiä. Ihanne on, etteivät hänen omat poliittiset kantansa ja mieltymyksensä vaikuttaisi asioiden käsittelyyn. Olen kuitenkin hyvin harvoin ammatti-urani aikana tavannut historiantutkijaa, josta voisi sanoa ettei hänellä olisi yhteiskunnallista vakaumusta tai intohimoa.

Omalta osaltani voin esimerkiksi todeta, että pidin ja pidän edelleen Hornet-kauppaa järkevänä Suomen kannalta ja että samasta syystä äänestin EU-jäsenyyden puolesta. Tämä kanta ei kuitenkaan ole estänyt minua kuvaamasta, miten maamme poliittinen eliitti eri tavoin pyrki ohjailemaan kansalaiskeskustelua ennen EU-kansanäänestystä syksyllä 1994 ja miten Suomen puolustusvoimien yhteistyö Naton kanssa on edennyt ripeästi Hornet-kaupan jälkeen.

Mikä sitten tarkkaan ottaen erottaa kriittisen historiantutkijan yhtä valppaasta lehtimiehestä tai media-ihmisestä? Periaatteessa ei mikään. Molempien ammattiryhmien tehtävänä on raportoida niin luotettavasti ja kattavasti kuin mahdollista mitä on tapahtunut ja miksi. Ja molempien tehtävänä on niinkään pyrkiä tekemään se puolueettomasti ja rakentavassa hengessä, mikä tosiaanakaan ei ole aivan helppoa. Lähimenneisyydestä journalisteilla on usein käytössään enemmän tietolähteitä kun varsinaisilla tutkijoilla sekä parempi tuntuma päivän tapahtumiin. Vastaavasti heillä kuitenkin on harvemmin aikaa tai kiinnostusta paneutua asioiden taustoihin, jotta niiden historialliset ja yhteiskunnalliset merkitykset tulisi selvitettyiksi. Toisin sanoen tietoa on olemassa, mutta aikaa ja mahdollisuutta keskittyä niukemmin. Ilmeistä on myös, että säännöllinen yhteydenpito päättäjiin ja vaikuttajiin voi luoda sidoksia ja hengenheimolaisuutta, joka sitten tavalla tai toisella vaikuttaa uutisten painotuksiin ja sisältöön.

Esimerkinä viimeksi mainitusta on *Helsingin Sanomien* sinänsä aivan ensiluokkainen uutisseuranta, josta loistaa läpi, että toimittajilla on ollut sekä kykyä että korkean tason tietolähteitä käytettävissään. Eräänlaiseksi esteeksi näyttää kuitenkin usein muodostuvan juuri nuo liikeiset suhteet vallanpitäjiin ja heidän neuvonantajiiinsa. Tämä tuli selkeästi ilmi ennen EU-kansanäänestystä syksyllä 1994, jolloin *Helsingin Sanomien* uutis- ja pääkirjoitustoimittajat valistivat lukijoitaan seikkaperäisesti ja asiallisesti hallituksen ja eduskunnan kantoja ja kannanotoista, mutta eivät missään vaiheessa vakavasti kyseenalaistaneet niiden tärkeysjärjestystä. Seurauksena oli, että EU-jäsenyyden ylivoimaisesti tärkein kysymys, nimittäin turvallisuuspolitiikka, jäi oudolla tavalla toisen luokan kysymysten, eteenkin maataloustukikiistan varjoon. Tämä sopi mainiosti sekä presidentille että hallitukselle, jotka tietoisesti pyrkivät välttämään mainittua suurta kysymystä.

Jos lukija ei olisi tiennyt mitään Suomen historiasta eikä olisi seurannut arkipäivän puheenaiheita, vaan hänen tietolähteenään olisi ollut ainoastaan *Helsingin Sanomat*, ei hän varmaankaan olisi ymmärtänyt, miten suuresta ja ratkaisevasta valinnasta EU-kansanäänestyksessä oli oikeastaan kyse. *Helsingin Sanomien* toimittajien puolustukseksi on sanottava, että tiedotusvälineiden EU-keskustelua ohjaili kuten muissakin asioissa pitkälti kotimaisten televisiokanavien uutis- ja ajankohtaisohjelmat, joiden visuaaliseen ja välähdysmäiseen tapaan hahmottaa ajan ilmiöitä näyttää soveltuvan huonosti niin sanotut olennaiset kysymykset, kuten turvallisuuspolitiikka tai arvokeskustelu. Lehtien toimitukset ovat tietenkin tällaisessa mediavirrassa vahvasti houkuteltu rytmittämään ja kohdentamaan uutisensa edellisen illan TV-uutisten mukaan.

Pohjoismaiden suurimmalta ja rikkaimmalta päivälehdeltä voisi kuitenkin odottaa vähän enemmän, eli selkeästi itsenäistä

painotusta uutisoinnissa ja kohtalokysymyksiä käsittelevässä. Esteeksi tälle ei välttämättä ensisijassa ole lehti toimittajien hyvät suhteet poliittiseen eliittiin vaan sen valtava levikki ja monopoli-asema pääkaupunkiseudulla, joka näyttää pakottavan toimittajia säyseiksi ja sopuisiksi, varsinaiseksi konsensushengen papistoksi. Ja onhan vaakalaudalla myös miljoonien ja taas miljoonien markkojen mainostulot, jotka helposti voisivat alkaa virrata muiden taskuihin jos lehden äänenävy muuttuisi terävämmäksi.

Ottaen huomioon *Helsingin Sanomien* hämmästyttävän vahvan aseman suomalaisessa mediamaailmassa ja yhteiskunnassa, on aivan oikein ja kohdallaan, että Sanoma-yhtiön uusi ja uljas toimistotalo nousee korkeammalle, loistaa kirkkaampana ja näkyy ensimmäisenä kun saavutaan pääkaupunkiimme. Kuka enää etsii katseellaan syrjässä olevaa eduskuntataloa?

Samaan hengenvetoon on kuitenkin reilusti myönnettävä, että *Helsingin Sanomien* ja muiden päivälehden palstoilta löytyy merkittävä osa niistä yksittäisistä tiedoista, joiden avulla nykyhistorian tutkija voi lähteä hahmottamaan maamme ja lähialueidemme poliittista ja yhteiskunnallista kehitystä 1990-luvulla.

Kirjoittaessani *Tasavallan tiellä* -teokseeni luvut Suomen liittymisestä EU:iin, päivälehdistä oli minulle suuri apu, vaikka yhä suuremman osan tämän päivän uutisista saakin nykyään suoraan internetistä, eli nettilehtiä ja instituutioiden verkkosivuilta. Useimmiten on kyse monesta hajanaisesta uutisesta, tiedon pirstaleista, jotka eivät lehdessä tai verkkosivuilla muodosta mitään kokonaisuutta, mutta jotka yhdistettynä tutkijan muuhun aineistoon omalla tavallaan avautuvat ja siten saavat myös uuden merkityksen ja ulottuvuuden. Näin ollen tutkija jatkaa siitä mihin journalisti on lopettanut. Kyse on samalla paljolti molemminpuolisesta riippuvuussuhteesta, sillä mistä journalistit hakisivat taustatietonsa elleivät muun muassa hyvistä historiankirjoista?

Ennusteleva historioitsija

Toinen kiehtova piirre nykyhistorian tutkimuksessa on sen reaaliaikaan etenevä tutkimusaineisto, joka avaa monta näköaloja tulevaisuuteen ja näin väistämättä houkuttelee tutkijaa esittämään hypoteeseja tulevaisuuden kehityksestä. Oikeastaan ero historiantutkimuksen ja futurologian välillä ei ole niin suuri kuin saattaisi arvella. Molemmissa tapauksissa pyritään hahmottamaan kuvaa jostakin, jota ei ole olemassa, mutta jota kuitenkin voidaan tutkia erilaisten historiallisten jäänteiden avulla. Toisin sanoen, molemmissa tapauksissa käytetään tällä hetkellä olemassa olevaa lähdeaineistoa joko rekonstruoitaessa tai ennustaessa tapahtumaketjuja tai ilmiötä, josta ei voida tehdä varsinaisia empiirisiä havaintoja.

Historioitsija on tietenkin huomattavasti paremmassa asemassa, koska hänellä on pirstoutuneesta aineistosta huolimatta useimmiten varma tieto tutkimuskohteen todella olleen olemassa. Parhaassa tapauksessa on olemassa jopa yksityiskohtaisia ja luotettavia tietolähteitä jostain historiallisesta ilmiöstä. Futurologin lähtökohdana on myös menneisyys ja varsinkin sellaiset historialliset tutkimukset ja tietokannat, jotka auttavat häntä pidentämään kehityskäyrää nykyhetken ohi kohti todennäköisintä tulevaisuutta. Historialliset tilastot väkiluvusta, koulutustasosta ja BKT:sta ovat välttämättömiä tulevaisuusskenaarioita maalaileville ja näiden lisäksi paletissa on hyvä olla myös aate- ja sosiaalihistoriallisia aineksia, jotta kuvaan saataisiin uskottavia vivahteita. Toinen asia on sitten, että tällaiset ennusteet usein menevät lievästi sanottuna pieleen, mutta kuten tiedämme, vaihtoehtoisia menetelmiä ei ole tähän saakka ollut saatavilla. Aikakone on valitettavasti vielä keksimättä!

On tietenkin olemassa koko kirjo kiehtovia kysymyksiä, jotka houkuttelevat nykyhistorian tutkijaa päyilemään tulevaisuuteen. Yksi tärkeimmistä koskee kansallisen identiteetin jatkuvuutta. Moni keskeinen kansallinen linnake on purettu sitten 1980-luvun. Talous on nopeasti kansainvälistynyt, samalla kun valtiollinen televisio- ja radiomonopoli on askel askeleelta purettu. Toinen, vähintään yhtä merkittävä kehitys on tietoteknologian nopea leviäminen, joka muutamassa vuodessa on tyystin muuttanut ihmisten välistä vuorovaikutusta.

Näiden nopeiden muutosten seuraamukset ovat jo havaittavissa, ja eräät tutkijat väittävät jopa kansalaisten olevan mielessään siirtymässä kansallisvaltiosta kohti globaalia digitaalivaltiota. Asiaan kuuluu myös, että EU-jäsenyyden

myötä olemme vähin erin luopumassa valtiollisesta itsemääräämisoikeudestamme. Virallisissa yhteyksissä olemme jo ensisijaisesti EU-kansalaisia emmekä suomalaisia. Voimmeko tällaisten nopeiden mullistuksien pyörteissä, jotka ratkaisevalla tavalla muokkaavat yhteiskunnan aineellisia ja henkisiä rakenteita, lainkaan säilyttää kansallista mielialaamme? Eli – jos perinteinen pateettisuus vielä sallitaan – onko isänmaanrakkaudellamme tulevaisuutta?

Historioitsijana olisin jossain määrin skeptinen. Emme synny isänmaanystäväksi. Geenimme ja DNA-ketjumme eivät rakasta jotain tiettyä kieltä tai maisemaa. Kansallistunne on toisin sanoen pitkän oppimisprosessin tulos ja on edellyttänyt laajan perinnekoneiston luomista ja ylläpitämistä. Ilman tätä kansallisperinteiden mittavaa tuotantoa Suomi ei olisi koskaan herännyt tietoiseksi kansakunnaksi ja kypsynyt itsenäiseksi valtioksi.

Tänä päivänä nuo henkiset siteet ovat selvästi löystymässä ja eikä näköpiirissä ole mitään, joka näyttäisi voivan muuttaa kehityksen suuntaa. Mutta tämä ei välttämättä merkitse kaikkien perinteisten kansallisten tapojen ja tottumusten kuolemaa. Päinvastoin Euroopan yhdentymiskehitys näyttää nostavan esiin uusia pragmaattisia ratkaisuja kielikysymyksessä, joka aina 1800-luvun alusta lähtien on ollut lukemattomien ristiriitojen syy maanosamme eri kolkissa.

Parin, kolmen vuosikymmenen kuluttua englantia on jo todennäköisesti muodostunut EU:n viralliseksi kieleksi, joskin muita eurooppalaisia pääkieliä voidaan päästää kuuluville ikään kuin muodon vuoksi, aivan kuten Suomen valtiovalta on tähän saakka käyttänyt ruotsia joissain yhteyksiä kauniina eleenä kansalliselle sovinnolle. Yksikielisyyden virallisissa EU-yhteyksissä ei kuitenkaan tarvitse estää unionin kansalaisia käyttämästä omia kieliään paikallisella ja alueellisella tasolla.

Meille suomalaisille tällainen kaksi- tai monikielisuus on sitä paitsi jo valmiiksi osa kulttuuriperintöämme. Suomenkielinen enemmistöväestö joutui aina 1900-luvulle asti kokemaan sen, miten keskushallinnon ja yleensä ottaen eliittien kieli oli joko ruotsi, ranska tai venäjä. Suomalaisuusliikkeen voitettua ja maamme itsenäistyttyä ruotsinkielinen vähemmistö sai vuorostaan yhä harvemmin kuulla omaa äidinkieltään puhuttavan virallisissa yhteyksissä. Jos ennustukseni on vähänkin oikea, kotimaiset kieliryhmämme ovat tällä kertaa uuden kielenvaihdon edessä samanaikaisesti, mutta koska me päinvastoin kun esimerkiksi riikinruotsalaiset olemme kokeneet ja selviytyneet tällaisista perinpohjaisista kielisiirtymistä jo aikaisemmin, muutos tulee tuskin tuottamaan mitään vakavampaa ongelmaa.

Yhteenvetona on korostettava nykyhistoriallisen tutkimuksen moniulotteisuutta. Sen erityinen viehätysvoima perustuu monella tavalla siihen, ettei aina ole mahdollista tai edes mielekästä osoittaa milloin liikutaan jo journalistiikan tai futurologian puolella. Moni historiantutkija välttää näiden harmaiden vyöhykkeiden vuoksi koko aihetta. Tämä on kuitenkin vastuun pakoilua, sillä tänä päivänä tarvitaan enemmän kuin koskaan olennaisuuksiin pureutuvia historiallisia selityksiä yhteiskunnallisessa keskustelussa.

Kirjoittaja on Suomen ja Skandinavian historian dosentti Helsingin yliopistossa.

